

...आणि नवा प्रांत सापडला!

(भाग १)

त्या रात्री आम्ही सर्वजण शालिनी स्टुडिओतून चालत परत येत होतो. मी एका वेगळ्याच मनःस्थितीत होतो. आपण काही करू शकतो, असा विश्वास मनात निर्माण झाला होता. याबरोबरच आपण केलेलं काम लोकांना आवडत, हेही दिसत होतं. आजपर्यंत केवळ गाणं गायच्याच प्रांतात वावरत होतो. आताचा प्रांत सर्वस्वी वेगळा होता, नवीन होता, स्वतंत्र निर्मितीचा होता.

या प्रांतात अनपेक्षितपणे पडलेलं पहिलं पाऊल स्वतःविषयी एक प्रकारचा विश्वास निर्माण करणारं ठरलं होतं. येता-येता वसंतराव कामेरकरांनी त्या सगळ्या रेकॉर्डिंग सेशनसाठी मी काहीतरी मदत करावी, असं सुचवलं. मी चटकन 'हो' म्हटलं, ही अगदी नवीन संधी कामेरकरांनी आपणहून माझ्यापूढे उभी केली होती.

मी 'हो' म्हटलं खरं, पण गीतांना चाली लावणं हा प्रकार जरी मला जमेल असं वाटत होतं, तरी लावणी, वग, पोवाडा, फटका, कटाव अशा प्रकारच्या संगीताची मला काहीच माहिती नव्हती. त्या वातावरणात गेले काही दिवस हे प्रकार ऐकत होतो तेवढेच, पण यांतलं काही मी शिकलो नव्हतो. तरीही मी 'हो' म्हटलं, याचं कारण थोड्या प्रयत्नानं हे सारे प्रकार मी आत्मसात करू शकेन, असा मला विश्वास होता.

या अशा प्रकारच्या किंवा इतर भावगीतसदृश गाण्यांना जे वाद्यमेळांचे तुकडे असतात (ज्याला म्यूझिक पीसेस म्हणतात,) ते श्री. वसंतराव कामेरकर तयार करीत असत.

श्री. वसंतराव कामेरकर हे एक अतिशय प्रसन्न असं सुंदर व्यक्तिमत्त्व होतं. गोरी गोरी तांबूस कांती असलेला त्यांचा गोड, मोहक चेहरा कुणालाही पाहताक्षणीच आकर्षून घेई. मृदू बोलणारे, सर्वांशी हळुवारपणानं वागणारे, स्वतःच्या कामाविषयी अतिशय तत्पर असलेले वसंतराव, स्वतः उत्तम कलावंत होते. हार्मोनियम छान

वाजवत असत. स्वतः चालीही चांगल्या करीत. ‘एच.एम.व्ही.’ कंपनीचं भाग्य की, त्यांना असा योग्य माणूस योग्य कामासाठी लाभला. प्रसंगी ते कठोरही होत, पण तो कठोरपणा कुणाच्या नुकसानीला कारणीभूत होत नसे.

माधव पातकरच्या रूपानं नियतीनं आपल्या खेळातला एक फासा माझ्याकडे पाठवला. त्या फाशानं कामेकर आणि माडगूळकर या दोघांच्या रूपानं एक अनुकूल दान मला मिळवून दिलं. आजपर्यंत मी चित्रपट व्यवसायात संगीत-दिग्दर्शक म्हणून जे काही थोडंबहुत काम करू शकलो, त्याची सुरुवात वसंतराव कामेकरांच्यामुळे झाली. ‘हिंज मास्टर्स व्हॉइंस’ कंपनीचं कार्यक्षेत्र मला लाभलं नसतं, तर चित्रपटव्यवसायात अशी प्रगती करणं मला जमलं असतं की नाही, एवढंच नव्हे तर चित्रपटक्षेत्रात सन्मानानं प्रवेश तरी करता आला असता की नाही, हे सांगणं कठीण आहे. एखाद्या प्रेषितासारखं मला त्यांनी या क्षेत्रात काम करण्यासाठी हांत धरून उभं केलं.

आता मी प्रत्येक रेकॉर्डिंगला न चुकता उपस्थित राहू लागलो. शाहीर पिराजी सरनाईक, शाहीर सप्रे, पातकर, आडविलकर, सोळांकूरकर मास्तरांचे विद्यार्थी, विद्यार्थिनी अशा अनेकांची रेकॉर्डिंग चालू होती. आणखीही व्हायची होती. या सान्यांच्या पद्धरचना कोल्हापुरातले प्रसिद्ध कवी आणि शाहीर वयोवृद्ध श्री. लहरी हैदर आणि श्री. माडगूळकरांच्याच प्रामुख्यानं असत. त्यातही माडगूळकरांच्याच जास्त होत्या. अशा तन्हेची लावणी थाटाची काव्यं मी कधी ऐकली नव्हती. माझ्या अद्याप लक्षात असलेल्या ज्या काही ओळी आहेत त्यांत-

‘तू कोण कुनाची रानी,

तुझा मुखडा ग चांदावानी.’

‘मी हो तुमच्या जवळ पुढं बसते,

जरा सायकल मारावी आस्ते.’

‘तुम्हाजवळ बसते राया

बेतानं मोटार चालवा.’

‘टांगेवाल्यात या भाद्राचा

पहिला लंबर हाय.’

‘ए चायवाला, दुधाचा कप एक भरून

आण माझ्या कुत्याला.’

अशी अनेक इरसाल गाणी होती. यांतल्या काही गाण्यांना मी छोटेछोटे म्यूझिक पीसेस केले. या अशा लावण्यांप्रमाणेच वग, वग टाइप संवाद आणि गाणी, पोवाडे, लहान मुलांची गाणी असे कितीतरी प्रकार रेकॉर्ड होत होते. नकलाही रेकॉर्ड होत होत्या. आणखी एक नावीन्यपूर्ण रेकॉर्डिंग ऐकायला मिळालं. प्रसिद्ध संगीत-दिग्दर्शक कै. वसंत पवार यांचे वडील श्री. शंकरराव पवार मायक्रोफोनसमोर सात-आठ वाढं मांडून बसले होते. त्या सगळ्या वाद्यांतून एकामागून एक अशी प्रत्येक वाद्यातून एक

एक ओळ ते वाजवत. जणू काही सात-आठ वादक आपापली वाद्यं घेऊन बसले आहेत आणि एकाची एक ओळ संपली की, दुसरा त्याच्या वाद्यातून दुसरी ओळ वाजवतो आहे. अनावश्यक किंवा बेताल असा एक क्षणही मध्ये मोकळा जात नक्हता. हा सगळा सलग परिणाम निर्माण करत त्यांचा हात सफाईनं सतार, हामोनियम, तबलातरंग, बुलबुलतरंग, जलतरंग, फिडल अशा वाद्यांवरून फिरत एक सुंदर गत वाजवत होता. रेकॉर्ड ऐकण्यापेक्षाही हा प्रकारं प्रत्यक्ष पाहाणं अधिक प्रेक्षणीय होतं.

छोटा वसंत पवारही आपल्या वडिलांच्याबरोबर येत असे. त्याही वयात सतार चांगली वाजवायचा. मी पुढं चित्रपटांत संगीत-दिग्दर्शक झाल्यावर त्याला साहाय्यक म्हणून घेतलं. त्याच्या हुशारीवर खूष होऊन, मला मिळालेला एक चित्रपट, त्या निर्मात्यांना आग्रह करून वसंतला संगीत-दिग्दर्शनासाठी दिला.

मी वर सांगितलेल्या सर्व प्रकारच्या काव्यरचना लहरी हैदरसाहेब आणि माडगूळकर यांच्याप्रमाणंच माधव पातकर, शाहीर सप्रे (सप्रे आणि पातकर पार्टी असं यांच्या पार्टीचं नाव होतं.) हे करीत असत. श्री. सोळांकूरकर मास्तरही चाली करीत.

अजून माझी गाणी रेकॉर्ड झाली नक्हती. ‘दर्यावरी नाच करी’ आणि ‘दूर रे किनारा’ या गाण्यांच्याबरोबरच ‘झिम झिम पाऊस पडतो’ आणि ‘चल ऊठ ऊठ आता सजणा पहाट झाली’ ही देवासला श्रीमती आशाताई फडके यांनी शिकवलेली कवी संजीव यांची गाणीही रेकॉर्ड करायचं ठरलं होतं.

‘वनकिशोर मंडळ’

मी कोल्हापुरात आल्यापासून राम गबाले, गुरुनाथ गबाले, मधुकर कुलकर्णी, विनायक लाड, गजानन भोगावकर, बाळ जनवाडकर ही जुनी मित्रमंडळी वारंवार भेटत होती. पुष्कळशा रेकॉर्डिंगजना ती उपस्थित असत. माडगूळकरांची मित्रमंडळी आणि चाहतेही पुष्कळ होते. ‘यशवंत संगीत विद्यालय’च्या माडीवर आणि श्री. कपडेकर यांच्या कापडाच्या दुकानात माडगूळकरांचा अड्डा असे. त्याच्या परिवारात शंकरराव घोरपडे, जगन्नाथ पारसनीस, माधवराव कारखानीस, पी. सावळाराम, द. ना. देशपांडे, गरगटे अशी बरीच मंडळी होती. या मंडळींनी ‘वनकिशोर मंडळ’ नावाची एक संस्था काढली होती.

माझं रेकॉर्डिंग केव्हा होतं, याची वाट पाहात असतानाच कोल्हापूरला ‘साहित्य संमेलन’ भरलं. आचार्य प्र. के. अत्रे साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते. संमेलनाच्या रात्री करमणुकीचे कार्यक्रम होते, त्याचे अध्यक्ष होते श्री. गोविंदराव टेंबे. त्या कार्यक्रमात मी गावं, अशी माडगूळकरांची आणि आम्हा दोघांच्या सान्याच मित्रमंडळीची इच्छा होती. विशेषत: ‘दर्यावरी नाच करी’ ही कविता मी तिथं गावी, असं सर्वांना वाटत होतं.

पण मला त्या कार्यक्रमात भाग घेण्यासाठी आमंत्रण नक्हत. आणि बोलावल्याशिवाय जायला मी मुळीच तयार नक्हतो. मुद्दाम आमंत्रण द्यावं, असा त्यावेळी मी कोणी नक्हतो हे खरं असलं, तरी बोलावल्याशिवाय जायचं नाही आणि त्याबरोबरच आगंतुकपणा

करून आमंत्रण मिळवायचं नाही, हे मी पक्कं ठरवलं. पण माझ्या मित्रांनी परस्पर खटपट करून मला आमंत्रण पाठवायला लावलं, इतके ते माझ्या गाण्यावर खूष होते.

करमणुकीचे कार्यक्रम ‘राजाराम कॉलेज’च्या हॉलमध्ये होते. हॉल श्रोत्यांनी तुडुंब भरला होता. काही कार्यक्रम झाल्यावर माझी पाढी आली. माझ्याबरोबर तबल्याला रमाकांत बेडगकर हे तबलजी होते. पेटी मी स्वतःच वाजवत होतो. ‘दर्यावरी नाच करी’ हे गाणं कवी म्हणून माडगूळकरांचं नाव सांगून मी म्हटलं. संजीवांचं ‘झिमझिम झिमझिम पाऊस पडतो’ हे गाणंही त्यांचं नाव सांगून म्हटलं. प्रत्येक गाण्याच्या शेवटी टाळ्यांचा प्रचंड कडकडाट झाला. मला झालेला आनंद अक्षरशः अवर्णनीय होता. माझ्या गाण्याआधी मधुकर कुलकर्णीनं कविवर्य कै. भास्करराव तांबे यांची ‘मधु मागशी माझ्या सख्या परी’ ही कविता इतकी सुरेख म्हटली की, त्याचा परिणाम अजूनही माझ्या मनावर तसाच ताजा आहे. कवितेच्या परंपरागत साध्या चालीवर, पण सारा जीव ओतून अतिशय अर्थपूर्ण रीतीनं त्यांनं ती कविता म्हटली होती. त्यानंतर माझा कार्यक्रम झाला होता.

माझ्या कार्यक्रमानंतर आणखी दोघातिधांचे कार्यक्रम झाले आणि एकदम श्रोत्यांच्यामधून श्री. शंकरराव घोरपडे आणि इतर काहीजण उठले आणि त्यांनी खणखणीत आवाजात मागणी केली- ‘We want Sudhir Phadke again’. (आम्हांला पुन्हा सुधीर फडके पाहिजेत.) त्याला सान्या श्रोत्यांनी टाळ्या वाजवून प्रतिसाद दिला. कार्यक्रमाच्या संयोजकांनी मला पुन्हा गायला सांगितलं. मी ‘दर्यावरी नाच करी’ हे एकच गीत म्हटलं. त्यानंतर कितीतरी वेळ टाळ्यांचा गजर चालला होता. अनेकांनी आत येऊन माझं आणि माडगूळकरांचं अभिनंदन केलं. माडगूळकरांचाही ऊर आनंदानं भरून आला होता. त्यांच्याही आयुष्यातला त्यांच्या काव्याला श्रोत्यांनी प्रचंड दाद द्यायचा हा अनुभव पहिलाच होता.

त्या रात्रीपासून सान्या कोल्हापूरला सुधीर फडके आणि माडगूळकर ही दोन्ही नावं माहीत झाली. गायक-संगीतकार आणि कवी म्हणून.

– कै. सुधीर फडके

(श्री. श्रीधर फडके, यांच्या पर्वानगीने ‘जगाच्या पाठीवर’ या आत्मचरित्रातून क्रमशः)

